क्रमात् सत्त्वसंमिश्रं तमःसंमिश्रं सत्त्वतमःसंमिश्रं च रजोमूलम्। मध्येषु रजोमिश्रं सत्त्वमिश्रं रजः सत्त्वमिश्रञ्च तमः। चरमेषु तमोमिश्रं रजोमिश्रं रजस्तमोमिश्रं च सत्त्वम् हेयाभिधानक्रमेण चैष क्रमः"। आक्षेपपूर्वकं तस्या रसरूपत्वं तत्र व्यवस्थापितं यथा "तस्माद्विभावादिरससामग्रीविरहान्न भक्ते रसत्वम् अत एवायमन्यैः "एवं भक्तावपि वाच्यमिति" वदद्भिः स्मृत्यादिष्टः। अत उत्तरं पठति। व्यासादिभिरिति। वर्णितस्य चरित्रस्य विष्णुभक्ताः गोप्यादयः श्रवणादिनेत्यादिशब्दाद्दर्शनकीर्त्तनस्मरणाभिनयात् चमत्कारः सामाजिकानां हि यस्मादेवं सामग्रीको भक्तिरसस्तस्मादनपह्नवनीय इत्यर्थः। तत्रैषा सामग्री केनाप्युपायेन मनोनिवेशः स्थायी चरित्रश्रवणादय उद्दीपनविभावा विष्णुविष्णुभक्ताश्चालम्बनम् अनुभावास्तु स्तम्भादयो वक्ष्यमाणा यथायोग्यं धृत्यादिका व्यभिचारिणश्च। उपायस्तु रतिहासादिः। कविभिर्वर्णितस्येत्यनेन महाकविप्रबन्धसमर्प्यमाणेष्वेव रसव्यवहारो नान्यत्रेत्युक्तम्। एवमेवैतत् अनुकार्य्येषु हि जानकीरामभद्रादिषु रत्यादिमात्रं चमत्कारश्च यद्यपि शृङ्गारादौ क्वचिदस्ति। तथापि तस्य भयानकादावनुपलम्भान्न तत्र रसव्यवहारः। अतएव च "तानि चेन्नाट्यकाव्ययोः" इत्यादीनि विशेषणानि। अभिनयैरुपदर्श्यमानादपि सन्दर्भैः समर्प्यमाणो रसोऽतिस्वदते अतएवोक्तं "कविवागभिनेयञ्च तदुपायो द्विधेष्यते। वस्तुशक्तिमहिम्ना तु प्रथमोऽत्र विशिष्यते" इति। यत्त्वभिनवगुप्तहेमचन्द्रभ्याम् "एवं भक्तावपि वाच्यम्" इत्युक्तं तदसत् रसत्वस्य दर्शितत्वात्। सामग्रीसद्भावेऽपि प्रत्याख्यानमरोचकतामात्रशरणम्। न च संगच्छमानोप्ययमसर्वविषयत्वात् रसत्वात्च्यवतामिति चोद्यं तथा सति सर्वरसोच्छेदापातात्। तथा हि श्रोत्रियजरन्मीमांसकादयो हि नाट्यमण्डपान्तःप्रविष्टा अपि चमत्काराभावात् कीशप्राया एव। एवं प्रशान्तब्रह्मचारिप्रभृतयः शृङ्गाररसास्वादे बालानां गाढरागाणाञ्च शान्तरसचर्वणानभिज्ञत्वम्। अननुभूतशोकस्पर्शानां च करुणरसास्वादावसरे पाषाणप्रख्यत्वम् तस्मात् सवासनस्यैव रसचर्वणेति भक्तिरसदर्शनम्"।

भक्तिल पु० भक्तिं भङ्गीं लाति ला—क। साधुहये शब्दच०

भक्तिसूत्र न० "अथातो भक्तिजिज्ञासेत्यादिके शाण्डिल्यमुनिप्रणीते सूत्रात्मकग्रन्थे।

भक्ष अदने चु० उभ० सक० सेट्। भक्षयति—ते अबभक्षत्—त तस्य भ्वादित्वमपीत्येके भक्षति अभक्षीत्। उभयपदित्वमस्येत्यन्ये भक्षते अभक्षिष्ट।

भक्ष पु० भक्ष—भावे कर्मणि वा घञ्। १अशने २भक्ष्ये च। "वषट् कर्तुः प्रथमभक्षः" श्रुतिः उञ्छा० अन्तोदात्ततास्य "गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षाः" सि०कौ० धृतश्रुतिः।

भक्षक त्रि० भक्ष—ण्वुल् भक्षणकारके, अमरः।

भक्षिका स्त्री भक्ष अर्हादौ तस्य भावे ण्वुच्। भक्षणार्हादौ "भवानिक्षुभक्षिकामर्हति ऋणे इक्षुभक्षिकां मे धारयति" सि०कौ०।

भक्ष(क्ष्य)कार पु० भ(क्ष)क्ष्यं वा करोति कृ—अण्। भक्ष्यपिष्टकादिविक्रयोपजीविनि आपूपिके भरतः।

भक्षटक पु० भक्ष—बा०अटन् संज्ञायां कन्। गोक्षुरे राजनि०

भक्षण न० भक्ष—भावे ल्युट्। कठिनद्रव्यस्य गलाधःकरणव्यापारे भक्षणप्रकारः सुश्रुतोक्तः आहारशब्दे ८९७ पृष्ठादौ दृश्यः। [राजनि०।

भक्ष(क्ष्य)पत्रा स्त्री भक्ष्यं पत्रमस्याः। ताम्बूलीलतायाम्

भक्षालि पु० भक्षाणामालिर्यत्र। देशभेदे ततो भवार्थे वुञ्। भाक्षालिक तद्देशभवे त्रि०।

भक्षिवस् त्रि० भक्ष—क्वसु वेदे न द्वित्वम्। भक्षणे अथर्व० ६।१९। लोके तु बिभक्षिवस् इत्येव त्रि० स्त्रियां ङीप् बिभक्षुषी।

भक्ष्य त्रि० भक्ष—कर्मणि ण्यत्। १अदनीये "कठिनं विशदमव्यवहार्य्यं भक्ष्यम् महाभाष्योक्ते विविक्तावयवे कठिने २खाद्ये च "भक्ष्येण मिश्रीकरणम्" पा० मिश्रीकरणद्वारा सामर्थ्यम् ३त०। गुड़धानाः।

भक्ष्यालाबू स्त्री कर्म०। राजालाबूलतायां राजनि०।

भग पु०न० भज+घ। १सूर्य्ये २अणिमाद्यष्टविधैश्वर्य्ये ३वीर्य्ये ४यशसि ५श्रियां ६ज्ञाने ७वैराग्ये ८योनौ ९इच्छायाम् १०माहात्म्ये ११यत्ने मेदि० १२धर्मे १३मोक्षे १४सौभाग्ये १५कान्तौ १६चन्द्रे च। ज्योतिषोक्ते योनिनक्षत्रदैवते १७पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे १८गुह्यमुष्कयोर्मध्यस्थाने च पु०। आद्युदात्ततास्य। १९धने २०पदे च न०निघण्टुः। भगवच्छब्दे दृश्यम्। स्त्रीचिह्नस्य लक्षणभेदादिकं यथा "विस्तीर्णञ्च गभीरञ्च द्विविधं भगलक्षणम्" "कूर्मपृष्ठं गजस्कन्धं पद्मगन्धं सुकोमलम्। अकोमलं सुविस्तीर्णं पञ्चैते च भगोत्तमाः। शीतलं निम्नमत्युष्णं गोजिह्वासदृशं परम्" रतिमञ्जरी।